

MARIA SZYMANOWICZ

ORGANY W KOŚCIOŁACH DEKANATU CHODELSKIEGO
W XVIII WIEKU
(NA PODSTAWIE AKT WIZYTACYJNYCH)

THE ORGANS IN THE CHODEL DEANERY IN THE 18TH CENTURY
(BASED ON THE INSPECTION RECORDS)

Abstract. The following article is the fifth, and the last one, of the series of texts concerning organs in the 18th century in the Lublin Archdeaconry, to which the Chodel Deanery used to belong. It was created on the basis of four Bishop's inspections carried out in 1721, 1739, 1748 and 1781. The inspection acts are a valuable source in order to get to know the history of the organs.

Basing on the records in the researched inspections, the information on 32 instruments functioning in the Chodel Deanery was obtained. To define them 31 versions of naming were used in the sources, originating from the two basic terms: *organum* and *positivum*. It is very characteristic to use complex names, consisting even of six elements. Majority of the organs were placed on the choir loft, above the great church doors. There is no information concerning the localisation of a few small movable positives. All instruments were of small sizes—from four to ten voices, most of them consisted of seven voices.

The knowledge about the organs in the Chodel Deanery obtained from the inspections, confirms the characteristics of the instruments functioning in the 18th century in the rural parish churches. This article is a contribution to the comprehensive monograph of the Polish organ construction, which still awaits to be analysed.

Key words: organs; Chodel Deanery; Lublin Archdeaconry.

Dr hab. MARIA SZYMANOWICZ, prof. KUL – dyrektor Instytutu Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, kierownik Katedry Instrumentologii; adres do korespondencji – e-mail: szymanowicz@kul.pl

Prof. MARIA SZYMANOWICZ – The John Paul II Catholic University of Lublin, Head of the Institute of Musicology, Head of the Department of Instrumentology; address for correspondence – e-mail: szymanowicz@kul.pl

WPROWADZENIE

Niniejszy artykuł jest piątym, i ostatnim, z cyklu tekstów o organach w archidiaconacie lubelskim w XVIII wieku. Do archidiaconatu lubelskiego należały następujące dekanaty: chodelski, kazimierski, łukowski, parczewski i solecki. Instrumentarium organowe w czterech z nich już doczekało się swoich opracowań¹, niniejszy tekst dotyczy dekanatu chodelskiego.

XVIII-wieczne wizytacje biskupie są bardzo cennym źródłem do badań historycznych. Korzystają z nich nie tylko historycy, także teologowie, socjologowie i muzykolodzy. Akta wizytacyjne, oprócz informacji o parafii, służbie kościelnej, duszpasterstwie, zawierają bowiem zapisy o wyposażeniu świątyni, w tym – wiadomości o organach. Nierzadko są one krótkie i lakoniczne, ale odpowiednio zinterpretowane dają pewien obraz XVIII-wiecznego instrumentarium organowego funkcjonującego na określonym terenie.

Artykuł powstał na podstawie czterech wizytacji biskupich z lat 1721, 1739, 1748 i 1781, przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie oraz Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie. Szczegółowo podstawa opracowania jest następująca:

1) Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie [dalej AKMK], *Acta visitationis ecclesiarum archidiaconatus Lublinensis (Decanatus: Lucoviensis, Parczoviensis, Casimiriensis, Chodeliensis, civitas Lublinum, decanatus Solecensis) dioecesis Cracoviensis [...]* Anno 1721, sygn. AV 20.

2) Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie [dalej AAL], *Visitatio Archidiaconatus Lublinensis quatuor Decanatum: Chodeliensis, Casimiriensis, Solecensis, Parczoviensis [...]* Anno 1739, sygn. Rep. 60 A. 102.

3) AAL, *Status Ecclesiarum Decanatus Parczoviensis et Chodeliensis [...]* Anno Domini 1748, sygn. Rep. 60 A. 103.

4) AAL, *Acta Wizyty Generalnej w trzech Dekanatach: Chodelskim, Urzędowskim y Kazimirskim [...]* w Roku Pańskim 1781 poczętej, a w Roku 1782 dokończoney, sygn. Rep. 60 A. 105.

¹ Maria SZYMANOWICZ, *Organy w kościołach dekanatu kazimierskiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych)*, „Additamenta Musicologica Lublinensia” 2008, nr 1 (4), s. 127-155; TAZ, *Organy w kościołach dekanatu łukowskiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych)*, w: *Studia Organologica*, t. 3, red. Maria Szymanowicz, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia 2009, s. 133-153; TAZ, *Organy w kościołach dekanatu parczewskiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych)*, „Additamenta Musicologica Lublinensia” 2009, nr 1 (5), s. 75-106; TAZ, *Organy w kościołach dekanatu soleckiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych)*, w: *Artificium Ars Scientia*, Księga Jubileuszowa w 80. Rocznicę urodzin Ks. Profesora Jana Chwałka, red. Maria Szymanowicz, Lublin: Polihymnia 2010, s. 333-345.

Artykuł składa się z 2 zasadniczych części. W pierwszej zamieszczono w sposób uporządkowany wszystkie informacje o organach, które znalazły się w przebadanych aktach wizytacyjnych. Odnośne teksty źródłowe umieszczone zostały w przypisach. Opis organów za każdym razem poprzedza krótki rys historyczny kościoła. Instrumenty są bowiem nierozzerwalnie związane z dziejami świątyń – ulegają tym samym kataklizmom, są rozbierane wraz z rozbiórką starych kościołów, a budowane w niedługim czasie po wystawieniu nowych. W drugiej części pogrupowano uzyskane wiadomości o organach według zagadnień: nazewnictwo, liczba organów, lokalizacja i wygląd zewnętrzny oraz wielkość.

I. INFORMACJE O ORGANACH W KOŚCIOŁACH DEKANATU CHODELSKIEGO

1. ABRAMOWICE [ABRAMOVICE]²

Fundacja parafii nastąpiła w 1398 r., wówczas zbudowano pierwszą świątynię. Kolejna została wzniesiona w 1674 r. W XVIII wieku popadła w ruinę do tego stopnia, że nie nadawała się do remontu. Obecny kościół pw. św. Jakuba Apostoła został zbudowany w latach 1786-1790, a w 1906 r. powiększony³.

W wizytacji z 1721 r. wzmiankowane są małe, zniszczone organy, usytuowane na drewnianym chórze dla śpiewaków⁴. Instrument pewnie uległ całkowitemu zniszczeniu, skoro w 1739 r. wizytator stwierdził brak organów⁵. Zbudowano nowy 7-głosowy pozytyw, jego istnienie potwierdza zapis w aktach wizytacyjnych z 1748 r.⁶ „Pozytyw stojący” [czyli stały] wymieniony jest także w 1781 r.⁷

² W nawiasie podano wersje nazw miejscowości występujące w wizytacjach.

³ *Archidiecezja Lubelska*, red. Piotr Bogusław Nowak, Agnieszka Bajda, Agnieszka Hanc, Lublin: Kuria Metropolitalna 2006, s. 334-335.

⁴ AKMK, sygn. AV 20, s. 516: „Chorus pro Cantoribus ligneus, in quo est Organum parv[um] destructum”.

⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 19: „Chorus Musicus sine Organo”.

⁶ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 336v: „Organum Positivum [...] septem voces”.

⁷ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 127: „Organ Pozytyw Stojący na Chorze przy Drzwiach wielkich Kościoła stary lecz ieszcze niezły”.

2. BEŁŻYCE [BEŁŻYCE]

Pierwotna świątynia istniała od początku XV wieku. Obecny kościół, pw. Nawrócenia św. Pawła, został wybudowany w dwóch etapach – ok. 1646 r. oraz po 1675 r.⁸

W wizytacji z 1721 r. wymienione są małe organy umieszczone na murywanym chórze dla śpiewaków⁹. Istnienie instrumentu potwierdzone zostało w 1739 r.¹⁰ Z 1748 r. pochodzi wzmianka o dwojgu organach – nowo zbudowanych i drugich małych, szkatulnych¹¹. Obydwa instrumenty funkcjonowały jeszcze w 1781 r., co potwierdza zapis w źródłach¹².

3. BOBY

Pierwszy kościół w Bobach uległ spaleni na początku XVIII wieku. Kolejna świątynia powstała około połowy XVIII wieku. Obecny, murywany kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa został wybudowany w latach 1907-1914¹³.

W wizytacjach z 1721 i 1739 r. brak informacji o organach. W 1748 r. wzmiankowany jest mały pozytyw¹⁴. Nowy instrument, „Pozytyw stojący”, został zakupiony ok. 1781 r.¹⁵

4. BOISKA

Pierwszy kościół, drewniany, wybudowany w 1612 r., uległ spaleni w czasie najazdu szwedzkiego. Został odbudowany w II poł. XVII w. Obecna, murywana świątynia pw. Zwiastowania Pańskiego pochodzi z lat 1861-1873¹⁶.

⁸ *Archidiecezja Lubelska*, s. 116-117.

⁹ AKMK, sygn. AV 20, s. 608: „Chorus pro Cantoribus muratus, in quo est Organum parvum alias pozytew szkatulny”.

¹⁰ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 23v: „Chorus musicus super Concameratione ligneus c[um] Organo parvo mobili”.

¹¹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 213: „Chorus pro Cantoribus muratus in quo est organum novum. Alterum parvum [...]”.

¹² AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 244: „Chor z Drzewa [...]. Na tym Chorze są 2 Pozytywy, jeden stojący o 2 miechach niebiesko malowany miejscami wysrebrzany. Drugi mały szkatulny, obydwie niewielkiey potrzebują reparacyi”.

¹³ *Archidiecezja Lubelska*, s. 571.

¹⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 240v: „Organa parva vulgo Pozytew”.

¹⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 374: „Pozytyw nowy stojący o 2 mieszkach teraz za pieniądze Xdza Plebana kupiony”.

¹⁶ *Archidiecezja Lubelska*, s. 573.

W wizytacji z 1721 r. wymienione są 6-głosowe organy, umieszczone na drewnianym chórze dla śpiewaków¹⁷. Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w 1739 r.¹⁸ W 1748 r. wymienione zostały organy 5-głosowe, ale prawdopodobnie mowa o tym samym instrumencie¹⁹. W wizytacji z 1781 r. nie ma informacji o organach, ale wzmiankowany jest organista – Antoni Loreciński²⁰.

5. BYCHAWA

Parafia funkcjonowała już w 1325 r. Pierwsza, drewniana świątynia przetrwała do XVII wieku. Obecnie istniejący kościół pw. św. Jana Chrzciciela został wybudowany przed 1639 r.²¹

W wizytacji z 1721 r. wymieniony jest nowo reperowany pozytyw szkatulny, umieszczony na murowanym chórze dla śpiewaków²². Istnienie instrumentu potwierdzone zostało w 1739²³ i 1748 r.²⁴ W aktach z 1781 r. wprowadzie nie wymieniono organów, ale wzmiankowany jest organista – Jan Kostrzewski²⁵. Pośrednio świadczy to o istnieniu instrumentu.

6. BYCHAWKA

Data powstania parafii w Bychawce nie jest znana. Pierwsza wzmianka źródłowa pochodzi z 1429 r. Pierwotna świątynia była drewniana, w 1706 r. została przebudowana. Obecny kościół pw. Wszystkich Świętych wybudowano w latach 1797-1816, w późniejszym okresie był rozbudowany²⁶.

W wizytacji z 1721 r. wymieniony jest 7-głosowy pozytyw szkatulny, umieszczony na drewnianym chórze dla śpiewaków²⁷. Istnienie instrumentu

¹⁷ AKMK, sygn. AV 20, s. 643: „Chorus pro Cantoribus ligneus, in quo est Organum parvum alias pozytyw szkatulny cum sex vocibus”.

¹⁸ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 35v: „Chorus Musicus c[um] Organo parvo mobili”.

¹⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 233v: „In Choro Organum cum quinq[ue] fletibus”. Wyjaśnienia odnośnie do liczby głosów zob. w II części opracowania.

²⁰ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 369.

²¹ *Archidiecezja Lubelska*, s. 138-139.

²² AKMK, sygn. AV 20, s. 541: „Chorus pro Cantoribus circa fores majores Ecclesiae, in quo est Organum parvum alias Pozytyw szkatulny, noviter reparatum”.

²³ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 29: „Chorus Musicus c[um] Organo [...] mobili”.

²⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 312: „Pozytyw na Chorze wszystek drewniany”.

²⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 95.

²⁶ *Archidiecezja Lubelska*, s. 141-142.

²⁷ AKMK, sygn. AV 20, s. 547: „Chorus pro Cantoribus ligneus ad fores majores Ecclesiae situs, in quo est Organum parvum vulgo pozytyw szkatulny cum septem vocibus”.

potwierdzone zostało w 1739 r.²⁸ W 1748 r. wzmiankowany jest pozytyw dobry²⁹. Zadowolający stan instrumentu stwierdzono także w 1781 r.³⁰

7. CHODEL

Parafia w Chodlu wzmiankowana jest po raz pierwszy w 1325 r. Pierwotna świątynia była pw. św. Piotra Apostoła. Budowę obecnej, pw. Trójcy Świętej, rozpoczęto w 1530 r. W kolejnych wiekach była wielokrotnie remontowana, ale jako bryła nie uległa zasadniczym zmianom. Od końca XVI wieku do 1866 r. w Chodlu istniał dekanat³¹.

W wizytacji z 1721 r. wzmiankowany jest 4-głosowy pozytyw szkatulny umieszczony na murowanym chórze dla śpiewaków³². Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w 1739 r.³³ W 1748 r. wymieniono Organy³⁴, ale bliższych danych brak. W chodelskiej świątyni wybudowany został nowy 9-głosowy instrument, wzmiankowany jest w aktach z 1781 r.³⁵

8. CZERNIEJÓW [CZERNIEIOW, CZERNIEJOW]

Parafia w Czerniejowie została erygowana w 1612 r. Początkowo istniała drewniana kaplica. Obecny kościół, pw. św. Wawrzyńca, wzniesiono w latach 1608-1611, na początku XX wieku został rozbudowany³⁶.

W wizytacji z 1721 r. wymieniony jest drewniany chór dla śpiewaków, ale bez organów³⁷. Pierwsza informacja o małych, przenośnych organach zawarta jest w aktach wizytacyjnych z 1739 r.³⁸ Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w aktach wizytacyjnych z lat 1748 i 1781³⁹.

²⁸ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 28: „Chorus Musicus cum Organo parvo mobili”.

²⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 303v: „Pozytew bonum”.

³⁰ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 74: „Organek niezły”.

³¹ *Archidiecezja Lubelska*, s. 121-122.

³² AKMK, sygn. AV 20, s. 625: „Chorus pro Cantoribus muratus in quo est Organum alias Pozytew szkatulny cum 4 vocibus”.

³³ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 33: „Chorus Musicus vetus c[um] Organo parvo mobili”.

³⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 250: „Chorus pro Cantoribus in Cancellis ligneis muratus in est Organum”.

³⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 4: „Pozytew o Dziewiąciu głosach dobry”.

³⁶ *Archidiecezja Lubelska*, s. 325.

³⁷ AKMK, sygn. AV 20, s. 523: „Chorus pro Cantoribus ligneus, sed sine Organo”.

³⁸ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 24v: „Chorus Musicus depictus c[um] Organo parvo mobili”.

³⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 119: „Chor podobniez do ołtarzy, ambony i chrzcielnicy ozdobnie zrobiony, malowany, na którym Pozytew malenki”.

9. CZĘSTOBOROWICE

Pierwsza wzmianka o istnieniu parafii w Częstoborowicach pochodzi z 1325 r., a pod datą 1324 wspomniany został drewniany kościół. Następną świątynią, również drewnianą, wybudowano w latach dwudziestych XV wieku. Obecnie istniejący kościół, pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, pochodzi z lat 1670-1678, w późniejszym okresie został powiększony⁴⁰.

W wizytacji z 1721 r. wymienione są małe, 5-głosowe organy niedawno restaurowane, umieszczone na drewnianym chórze dla śpiewaków, nowo zbudowanym przez proboszcza⁴¹. Istnienie instrumentu potwierdzone zostało w 1739 r.⁴² W 1748 r. odnotowano, że instrument został gruntownie wyreperowany i wykonano nowe miechy⁴³. 5-głosowy pozytyw wymieniony jest jeszcze w aktach wizytacyjnych z 1781 r.⁴⁴

10. KIELCZEWICE

Data powstania parafii w Kielczewicach przypada na okres pomiędzy 1374 a 1439 r. Pierwsza świątynia była budowlą drewnianą. Kolejna, zbudowana w latach 1603-1630, uległa zniszczeniu przez pożar. Obecny kościół, pw. Trójcy Przenajświętszej, został wybudowany w 1904 r.⁴⁵

W wizytacji z 1721 r. wzmiankowany jest 6-głosowy pozytyw szkatulny, umieszczony na drewnianym chórze dla śpiewaków⁴⁶. Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w 1739 r.⁴⁷ W 1748 r. wzmiankowany jest pozytyw 5-głosowy, ale prawdopodobnie mowa o tym samym instrumencie⁴⁸. W 1781 r. odnotowano naprawę organów⁴⁹.

⁴⁰ *Archidiecezja Lubelska*, s. 478-479.

⁴¹ AKMK, sygn. AV 20, s. 528: „Chorus pro Cantoribus noviter sumptu moderni Parochi extractus ligneus, in quo est Organum parvum alias pozytew, cum quinque vocibus, recenter restauratum”.

⁴² AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 26: „Chorus Musicus novus [...] c[um] Organo parvo mobili”.

⁴³ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 329v: „Pozytew de novo zewszystkiem przezemnie reparowany Anno 1746 y z miechami nowemi”.

⁴⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 112: „Chor drewniany stary z Pozytywkiem o pięciu głosach”.

⁴⁵ *Archidiecezja Lubelska*, s. 588.

⁴⁶ AKMK, sygn. AV 20, s. 556: „Chorus pro Cantoribus ligneus in columnis muratis, pictus, cui in est Organum alias Pozytyw szkatulny cum 6 vocibus”.

⁴⁷ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 30: „Ch[orus] Mus[ic]us c[um] Organo parvo mobili”.

⁴⁸ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 295: „Pozytef szkatulny cura 5 vocibus”. Wyjaśnienia odnośnie do liczby głosów zob. w II części opracowania.

⁴⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 66: „Organy niedawno wyreparowane”.

11. KLUCZKOWICE [KLICZKOWICE]

Czas powstania parafii nie jest znany. Pierwsza wzmianka o istnieniu kościoła pochodzi z drugiej połowy XVI wieku. Kolejny został wybudowany w pierwszej połowie XVII wieku. Obecnie istniejący, pw. Trójcy Przenajświętszej, wzniesiono w latach 1777-1784⁵⁰.

W aktach wizytacyjnych z 1721 r. odnotowano, że na drewnianym chórze dla śpiewaków nie ma organów⁵¹. Brak instrumentu potwierdzono w 1739 r. W źródłach z 1781 r. nie ma informacji o organach.

12. KONOPNICA

Parafia powstała prawdopodobnie w latach 1374-1400. Pierwsza, drewniana świątynia istniała już około 1400 r. W połowie XVII wieku wybudowano kościół murowany. Obecna świątynia została wzniesiona w 1905 r.⁵²

W wizytacji z 1721 r. wymienione są małe organy wymagające reperacji, umieszczone na murowanym chórze dla śpiewaków⁵³. W 1739 r. wzmiankowano nowy, przenośny instrument⁵⁴. W 1748 r. jako miejsce jego pochodzenia wskazano Gdańsk⁵⁵. W źródłach z 1781 r. wymieniony jest „Pozytyw o 10 głosach”⁵⁶.

13. KRĘŻNICA [KRĘZNICA]

Pierwszy przekaz o istnieniu parafii pochodzi z 1325 r. Pierwotny, drewniany kościół spłonął w 1595 r. Nowy, wybudowany w latach 1628-1642, również spłonął. Obecna świątynia, pw. św. Floriana, powstała w latach 1884-1887⁵⁷.

W wizytacji z 1721 r. wymienione są nowo reperowane małe organy, umieszczone na drewnianym chórze dla śpiewaków⁵⁸. Ich istnienie potwier-

⁵⁰ *Archidiecezja Lubelska*, s. 453-454.

⁵¹ AKMK, sygn. AV 20, s. 648: „Chorus pro Cantoribus ligneus sed sine Organo”.

⁵² *Archidiecezja Lubelska*, s. 217-218.

⁵³ AKMK, sygn. AV 20, s. 594: „Chorus pro Cantoribus delateribus muratus, in quo est Organum parvum alias pozytyw szkatulny reparatione indigens”.

⁵⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 21v: „Chorus Musicus c[um] Organo novo mobili”.

⁵⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 203: „Chorus simplex in quo Organum operis gaedanensis bonum”.

⁵⁶ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 227.

⁵⁷ *Archidiecezja Lubelska*, s. 220.

⁵⁸ AKMK, sygn. AV 20, s. 583: „Chorus pro Cantoribus ligneus, in quo est Organum parvum noviter reparatum, alias pozytyw rygałowy”.

dzione zostało w 1739 r.⁵⁹ W 1748 r. stwierdzono, że 4-głosowy pozytyw jest stary i zepsuty⁶⁰. W 1776 r. zakupiono nowy, 5-głosowy instrument, ale już pięć lat później, w aktach z 1781 r., odnotowano jego zły stan⁶¹.

14. KRZCZONÓW [KRZCZANÓW]

Pierwsza wzmianka o istnieniu parafii pochodzi z 1429 r. Pierwotny, drewniany kościół spłonął w 1633 r. Obecny, pw. Wniebowzięcia NMP, został wybudowany w latach 1633-1653. W późniejszym okresie był odbudowywany po kolejnych pożarach⁶².

W wizytacji z 1721 r. wzmiankowane są organy stałe wymagające naprawy, umieszczone na murowanym chórze dla śpiewaków⁶³. Istnienie instrumentu potwierdzone zostało w 1739 r.⁶⁴ W 1780 r. wybudowano nowe, 10-głosowe organy⁶⁵.

15. MATCZYN

Parafia została erygowana w 1679 r., poprzednio miejscowość Matczyn należała do parafii Bełżyce. Pierwotna, drewniana świątynia pochodziła z 1605 r. Kolejna, wzniesiona około 1730 r., w 1981 r. została przeniesiona do Muzeum Wsi Lubelskiej. Obecnie istniejący kościół, pw. Wniebowzięcia NMP, wybudowano w latach 1937-1947⁶⁶.

W wizytacji z 1721 r. wymienione są małe organy wymagające reperacji, umieszczone na drewnianym chórze dla śpiewaków⁶⁷. Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w 1739 r.⁶⁸ W 1748 r. stwierdzono zły stan instrumentu⁶⁹. W aktach z 1781 r. wymienione zostały 2 pozytywy – stary i nowo zakupiony⁷⁰.

⁵⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 21: „Chorus Musicus novus c[um] Organo parvo mobili”.

⁶⁰ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 197v: „Pozytyw stary zepsuty głosow cztery teraz maiący”.

⁶¹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 150: „Pozytew lat 5 iak kupiony iuż popsuty”.

⁶² *Archidiecezja Lubelska*, s. 146-147.

⁶³ AKMK, sygn. AV 20, s. 534: „Chorus pro Cantoribus muratus de lateribus, in quo est Organum stabile, reparatione indigens”.

⁶⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 27: „Chorus Musicus cum Organo stabili”.

⁶⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 100: „Organy na głosow 10, w Roku 1780 sporządzone”.

⁶⁶ *Archidiecezja Lubelska*, s. 127-128.

⁶⁷ AKMK, sygn. AV 20, s. 599: „Chorus pro Cantoribus ligneus, cui inest [sic!] Organum parvum alias pozytew szkatulny magna reparatione indigens”.

⁶⁸ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 22v: „Chorus Musicus c[um] Organo parvo mobili”.

⁶⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 221v: „Pozytyw zły potrzebujący reparacyi”.

⁷⁰ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 237: „Pozytew stary na Chorze 1. Pozytew nowy teraz sprawiony 1”.

16. NIEDRZWICA [NIEDRWICA]

Parafia powstała prawdopodobnie w latach 1374-1445. Trzy pierwsze świątynie były drewniane. Obecna, pw. św. Bartłomieja Apostoła, została wybudowana w latach 1797-1801⁷¹.

W wizytacji z 1721 r. wzmiankowany jest 6-głosowy pozytyw szkatulny, umieszczony na drewnianym chórze dla śpiewaków⁷². Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w 1739 r.⁷³ W 1748 r. wymieniony jest pozytyw 7-głosowy, ale prawdopodobnie mowa o tym samym instrumencie⁷⁴.

17. OPOLE

Parafia istniała prawdopodobnie już na początku XIV wieku. W XVIII i XIX wieku duszpasterstwo w Opolu prowadzili pijarzy (kasata klasztoru w 1864 r.). Pierwsze kościoły były drewniane. Obecna świątynia, pw. Wniebowzięcia NMP, została wybudowana w latach 1650-1675, w późniejszym okresie rozbudowana przez pijarów⁷⁵.

W wizytacji z 1721 r. odnotowano istnienie 2 instrumentów – 9-głosowych organów stałych i małego pozytywu⁷⁶. W 1739 r. wymienione zostały jedynie organy stałe⁷⁷. Kolejna wizytacja, z 1748 r., potwierdza istnienie organów 9-głosowych⁷⁸. W aktach z 1781 r. nie ma informacji o organach, ale wzmiankowany jest organista – Antoni Staszewski⁷⁹.

18. RATOSZYN

Pierwsza wzmianka o istnieniu parafii pochodzi z 1328 r. Pierwotna, drewniana świątynia spłonęła w 1737 r. Nowa została wzniesiona w 1747 r.

⁷¹ *Archidiecezja Lubelska*, s. 130-131.

⁷² AKMK, sygn. AV 20, s. 578: „Chorus pro Cantoribus ligneus in quo extat Organum parvum alias Pozytew szkatulny, cum sex vocibus”.

⁷³ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 32v: „Chorus Musicus cum Organo [...] mobili”.

⁷⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 269v: „Pozytew szkatulny o głosach siedmiu dopiero reparowany”. Wyjaśnienia odnośnie do liczby głosów, zob. w II części opracowania.

⁷⁵ *Archidiecezja Lubelska*, s. 457-459.

⁷⁶ AKMK, sygn. AV 20, s. 656: „Chorus pro Cantoribus super januam majorem Ecclesiae situs, muratus, in quo est Organum unum stabile cum novem vocibus reparatione indigens. Alterum Organum parvum portatile alias pozytew szkatulny, similiter reparatione indigens”.

⁷⁷ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 37: „Chorus Musicus c[um] Organo [...] stabili”.

⁷⁸ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 225-225v: „Chorus Musicalis [...]. In ipso medio Chori Organum voces habens 9”.

⁷⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 330.

Obecny kościół, pw. św. Macieja Apostoła wybudowano w latach 1906-1912⁸⁰.

W wizytacji z 1721 r. wzmiankowane są małe organy, nowo wyreperowane, umieszczone na drewnianym chórze dla śpiewaków⁸¹. Instrument prawdopodobnie spłonął w pożarze świątyni w 1737 r. W aktach z 1739 i 1748 r. nie ma informacji o organach. W 1781 r. wzmiankowany jest „Pozytew mały”⁸².

19. WILKOŁAZ [WILKOŁAZY]

Pierwsza wzmianka o istnieniu parafii pochodzi z 1325 r. Pierwotny, drewniany kościół w połowie XVII w. uległ zniszczeniu. Obecny, pw. św. Jana Chrzciciela, powstał w latach 1648-1653. W późniejszym okresie został rozbudowany⁸³.

W wizytacji z 1721 r. wymienione są małe organy niedawno reperowane, umieszczone na drewnianym, niemalowanym chórze dla śpiewaków⁸⁴. Istnienie organów zostało potwierdzone w 1739 r.⁸⁵ Instrument określono jako stary, można więc przypuszczać, że pochodził z XVII wieku. Powtórne potwierdzenie istnienia pozytywu szkatulnego znajduje się w aktach z 1748 r. Odnotowano wówczas, że zostały wykonane nowe miechy⁸⁶. Około 1781 r. wybudowano nowy instrument, brak informacji o liczbie głosów⁸⁷.

20. WOJCIECHÓW [WOYCIECHOW]

Pierwsza wzmianka o istnieniu parafii pochodzi z 1328 r. Pierwotna świątynia została zniszczona za sprawą kalwinów w 1560 r. Obecnie istniejącą wybudowano na początku XVIII wieku⁸⁸.

⁸⁰ *Archidiecezja Lubelska*, s. 134.

⁸¹ AKMK, sygn. AV 20, s. 630: „Chorus pro Cantoribus ligneus, in quo est Organum parvum alias pozytew noviter sumptu Praepositi reparatum”.

⁸² AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 28.

⁸³ *Archidiecezja Lubelska*, s. 181-182.

⁸⁴ AKMK, sygn. AV 20, s. 572: „Chorus pro Cantoribus ligneus depictus, in quo Organum parvum noviter reparatum”.

⁸⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 31v: „Chorus Musicus cum Organo vetus, parvo mobili”.

⁸⁶ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 282v: „Chorus de ligno bonus et pictus. Na tem Chorze Posityw szkatulny, niedawno reparowany. Miechy totaliter nowe”.

⁸⁷ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 42: „Chor przystoyny dobry drewniany Niebiesko malowany, na ktorym Organy dobre kosztem praesentis Rectoris za Tysiąc kilkadziesiąt Zł kupione”.

⁸⁸ *Archidiecezja Lubelska*, s. 135-136.

W wizytacji z 1721 r. wymienione są małe, 7-głosowe organy („pozytyw szkatulny”) wymagające reperacji, umieszczone na drewnianym chórze dla śpiewaków⁸⁹. Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w 1748 r.⁹⁰ W aktach z 1781 r. wzmiankowany jest dobry pozytyw, nie wiadomo, czy mowa tu o poprzednim, czy o nowo zbudowanym instrumencie⁹¹.

21. ZAKRZÓWEK [ZAKRZOWEK, ZAKRZUWEK]

Parafia powstała prawdopodobnie na początku XVI wieku, z tego okresu pochodziła pierwsza, drewniana świątynia. Dwie kolejne zostały wybudowane w drugiej połowie XVII i w końcu XVIII wieku (spłonęła w 1847 r.). Obecnie istniejący kościół, pw. św. Mikołaja, wzniesiono w latach 1851-1853⁹².

W wizytacji z 1721 r. wzmiankowany jest drewniany chór dla śpiewaków, ale bez organów⁹³. Instrumentu nie było także w 1739 r., co potwierdza zapis w kolejnych aktach wizytacyjnych⁹⁴. W 1748 r. wzmiankowane są nowo zbudowane małe, 5-głosowe organy⁹⁵. Istnienie instrumentu zostało potwierdzone w 1781 r.⁹⁶

22. ZEMBORZYCE [ZĘBORZYCE]

Parafia powstała w l. 1374-1429. Pierwsze świątynie były drewniane. Obecnie istniejący kościół został wybudowany w 1907 r.⁹⁷

W wizytacji z 1721 r. wymienione są nowo reperowane organy, umieszczone na drewnianym chórze dla śpiewaków⁹⁸. W 1739 r. instrument określono jako nowy⁹⁹. W kolejnych aktach wizytacyjnych, z 1748 r., wymieniony jest „Pozytyw mały stary [...]”¹⁰⁰. Można przypuszczać, że mowa

⁸⁹ AKMK, sygn. AV 20, s. 613: „Chorus pro Cantoribus ligneus, in quo est Organum parvum cum 7 vocibus, alias pozytyw szkatulny reparatione indigens”.

⁹⁰ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 215: „Pozytyw szkatulny [...]”.

⁹¹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 287: „Chor stolarską robotą drewniany dobry. Na tym Chorze Pozytyw ieden dobry ze wszystkim”.

⁹² *Archidiecezja Lubelska*, s. 593.

⁹³ AKMK, sygn. AV 20, s. 563: „Chorus pro Cantoribus ligneus sine Organo”.

⁹⁴ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 31: „Chorus Musicus sine Organo”.

⁹⁵ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 289v: „Organum parvum cum 5 vocibus”.

⁹⁶ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 63: „Organki o sześciu głosach iedne”. Wyjaśnienia odnośnie do liczby głosów zob. w II części opracowania.

⁹⁷ *Archidiecezja Lubelska*, s. 221-222.

⁹⁸ AKMK, sygn. AV 20, s. 587: „Chorus pro Cantoribus ligneus, in quo est Organum noviter reparatum”.

⁹⁹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 102, k. 20: „Chorus Musicus c[um] Organo parvo mobili novus”.

¹⁰⁰ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 196: „Pozytyw mały stary wskrzyni głosow maiaący szesc”.

o tym samym pozytywie, a określenie „nowy” mogło oznaczać nowo naprawiony. W 1781 r. wzmiankowany jest pozytyw 7-głosowy¹⁰¹.

II. PODSUMOWANIE DANYCH O ORGANACH W DEKANACIE CHODELSKIM

1. NAZEWNICTWO

Na określenie organów używa się dwóch podstawowych terminów: w języku łacińskim *organum* i *positivum*, w języku polskim *organy* i *pozytyw*. W praktyce terminy te występują w różnych wersjach i w połączeniu z dookreśleniami przymiotnikowymi.

Poniżej zamieszczono wszystkie użyte w aktach wizytacyjnych wersje nazewnictwa wraz z częstotliwością ich występowania:

Organ Pozytyw stojący	1
Organek	1
Organki	1
Organum	12
Organum alias Pozytew szkatulny	1
Organum alias Pozytyw szkatulny	1
Organum mobile	3
Organum parvum	6
Organum parvum alias pozytew	2
Organum parvum alias pozytew rygałowy	1
Organum parvum alias Pozytew szkatulny	5
Organum parvum alias pozytyw szkatulny	1
Organum parvum mobile	11
Organum parvum portatile alias pozytew szkatulny	1
Organum parvum vulgo Pozytew	1
Organum parvum vulgo pozytyw szkatulny	1
Organum Positivum	1
Organum stabile	4
Organy	3
Posytyw szkatulny	1
Pozytef szkatulny	1
Pozytew (rodzaj męski)	5
Pozytew (bez określenia rodzaju)	2
Pozytew maleńki	1
Pozytew mały	1

¹⁰¹ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 141: „Pozytyw o siedmiu głosach nowo wyreparowany”.

Pozytew szkatulny	2
Pozytyw	5
Pozytyw mały w skrzyni	1
Pozytyw stojący	2
Pozytyw szkatulny	1
Pozytywek	1

Z powyższego zestawienia wynika, że w przebadanych źródłach użytych zostało 31 wersji nazw organów. 19 z nich pochodzi od łacińskiego terminu *organum*, 12 zaś od terminu *positivum*. Zdecydowana większość nazw pisana jest wielką literą.

Termin *organum* przybiera 5 form: *Organ*, *Organek*, *Organki*, *Organum*, *Organy*. Termin *positivum* również 5 form: *Posityw*, *Pozytef*, *Pozytew*, *Pozytyw*, *Pozytywek*. Nazwa *Pozytew* pięciokrotnie użyta jest w rodzaju męskim, o czym decydują dookreślenia. W dwóch przypadkach, przy samodzielnym występowaniu, sprecyzowanie rodzaju gramatycznego jest niemożliwe.

Nazwy przybierają trzy zasadnicze postacie: podstawowy termin występuje samodzielnie, z dookreśleniem lub w formie alternatywnie złożonej. Dookreślenia przymiotnikowe wskazują na wielkość lub rodzaj instrumentu np. mały, maleńki, szkatulny, stojący, stały. W formach alternatywnie złożonych używane są łacińskie przysłówki *alias* lub *vulgo*. Charakterystyczne jest używanie nazw złożonych, do 6 członów: *Organum parvum portatile alias pozytew szkatulny*.

Warto zwrócić uwagę na nazwę *pozytew rygałowy*. Regał, w nomenklaturze organologicznej, to niewielki instrument wyłącznie z głosami językowymi¹⁰². W tym przypadku określenie to ma prawdopodobnie inne znaczenie. Nie chodzi tu o klasyczny regał, ale o pozytyw z jednym głosem językowym regałowym o krótkich tubach, umieszczonym nad klawiaturą. W polskim budownictwie organowym tego czasu znane są liczne przykłady funkcjonowania takich instrumentów.

2. LICZBA ORGANÓW

W 22 kościołach znajdujących się w XVIII wieku na terenie dekanatu chodelskiego istniało około 32 instrumentów. Niemożliwe jest podanie do-

¹⁰² Jerzy GOŁOS, Zenon KOBUS, Benjamin VOGEL, *Słownik terminologiczny zabytków. Instrumenty klawiszowe*, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Ośrodek Dokumentacji Zabytków 1991, s. 150; Jan CHWAŁEK, *Budowa organów. Wprowadzenie do inwentaryzacji i dokumentacji zabytkowych organów w Polsce*, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Ośrodek Dokumentacji Zabytków 1971, s. 91, 200.

kładnej liczby, ponieważ w kilku przypadkach nie wiadomo, czy informacje dotyczą tych samych, czy już kolejnych organów. Tylko w jednym kościele, w Kluczkowicach, nie było instrumentu. W dwóch świątyniach (w Bełżycach i Matczynie) istniało jednocześnie dwoje organów – stare i nowe. W Opolu natomiast funkcjonowały organy stałe na chórze muzycznym i mały pozytyw. Kilka pozytywów z pewnością pochodziło z XVII wieku, skoro w aktach wizytacyjnych z 1721 r. określone zostały jako *stare*. Instrumenty ulegały naturalnemu zużyciu, wymieniano je więc na nowe. W Ratoszynie pozytyw spłonął w 1737 r. wraz z kościołem.

3. LOKALIZACJA I WYGLĄD INSTRUMENTÓW

We wnętrzu świątyni organy najczęściej lokalizowane są na chórze muzycznym usytuowanym nad wielkimi drzwiami kościoła, naprzeciw głównego ołtarza. Na określenie chóru muzycznego używa się łacińskiego terminu *chorus* i polskiego *chór*. W przebadanych źródłach użyte są następujące formy tych dwu podstawowych nazw: *Chorus*, *Chorus pro Cantoribus*, *Chorus Musicus*, *Chorus Musicalis*, *Chor*. W dekanacie chodelskim zdecydowana większość organów zlokalizowana była na chórze muzycznym. W kilku przypadkach – w wizytacjach brak danych. Można przypuszczać, że w Opolu mały pozytyw umieszczony był w prezbiterium lub w kaplicy.

W źródłach jest tylko jedna informacja o wyglądzie zewnętrznym instrumentu, mianowicie w Bełżycach pozytyw na chórze był niebiesko malowany i miejscami wysrebrzany¹⁰³.

4. WIELKOŚĆ

Podstawą do określenia wielkości organów jest liczba głosów. Wizytatorzy określili wielkość 16 spośród 32 instrumentów funkcjonujących w XVIII wieku w kościołach dekanatu chodelskiego. W 9 przypadkach wielkość ocenili w sposób orientacyjny, używając określenia *małe*, *małeńkie*. W trzech przypadkach także wersja nazwy sugeruje, że były to instrumenty małych rozmiarów – *Organek*, *Organki*, *Pozytywek*.

Wielkość przedstawia się następująco:

4 głosy	2 instrumenty
5 głosów	3 instrumenty

¹⁰³ AAL, sygn. Rep. 60 A. 105, s. 244.

6 lub 5 głosów	2 instrumenty
6 lub 7 głosów	1 instrument
7 głosów	4 instrumenty
9 głosów	2 instrumenty
10 głosów	2 instrumenty

Nieprecyzyjne określenie 6 lub 5, 6 lub 7 głosów wynika z pewnością z istnienia w organach urządzeń dodatkowych, takich jak np. tympań, dzwonki, evacuant, które czasami określano jako głosy.

5. INNE SZCZEGÓŁY

W źródłach pojawia się jedno nazwisko: kollator kościoła, starosta sieradzki Stanisław Suligowski ufundował chór muzyczny w kościele parafialnym w Bełżycach jako dar wdzięczności za cud doznany za wstawiennictwem Matki Bożej Różańcowej¹⁰⁴. Nie wiadomo natomiast, czy ufundował także organy.

Znane są dwie daty: budowy 10-głosowych organów w 1780 r. w kościele parafialnym w Krzczonowie¹⁰⁵ oraz remontu pozytywu w 1746 r. wraz z dorobieniem nowych miechów w Częstoborowicach¹⁰⁶.

Zapis źródłowy wskazuje na gdańskie pochodzenie organów w Konopnicy¹⁰⁷.

ZAKOŃCZENIE

W 1926 r. Adolf Chybiński napisał: „Historia budownictwa organów w dawnej Polsce jest jeszcze muzyką przyszłości. Nie możemy o niej myśleć tak długo, aż zostaną zbadane dokładnie archiwa kościołów, klasztorów, katedr, kolegiat oraz archiwa miejskie”¹⁰⁸. Po 90u latach od publikacji A. Chybińskiego słowa te są nadal aktualne, chociaż w badaniach organologicznych dużo już poczyniono. Powstały książki, wiele artykułów i prac dyplomowych na temat historii i budowy organów¹⁰⁹. Do opracowania całościowej

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Tamże, s. 100.

¹⁰⁶ AAL, sygn. Rep. 60 A. 103, k. 329v.

¹⁰⁷ Tamże, k. 203.

¹⁰⁸ Adolf CHYBIŃSKI, *Luźne notatki o organach, organmistrzach i organistach w dawnej Polsce*, „Muzyka Kościelna” 1926, nr 3, s. 40.

¹⁰⁹ Szczegóły zob. Maria SZYMANOWICZ, *Polska bibliografia organów*, t. 1, Lublin: Polihymnia 2011; TAŻ, *Polska bibliografia organów*, t. 2, Lublin: Polihymnia 2014.

syntezy polskiego budownictwa organowego nadal jednak potrzeba żmudnych badań archiwalnych w poszczególnych regionach. Niniejszy artykuł jest właśnie takim przyczynkiem. Wiadomości o organach zawarte w XVIII-wiecznych księgach wizytacyjnych kościołów dekanatu chodelskiego wzbogacają wiedzę na temat istnienia organów na Ziemi Lubelskiej, ich nazewnictwa, lokalizacji i wielkości.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Acta visitationis ecclesiarum archidiaconatus Lublinensis (Decanatus: Lucoviensis, Parczoviensis, Casimiriensis, Chodeliensis, civitas Lublinum, decanatus Solecensis) dioecesis Cracoviensis [...] Anno 1721, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Sygn. AV 20.
- Visitatio Archidiaconatus Lublinensis quatuor Decanatum: Chodeliensis, Casimiriensis, Solecensis, Parczoviensis [...] Anno 1739, Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, Sygn. Rep. 60 A. 102.
- Status Ecclesiarum Decanatus Parczoviensis et Chodeliensis [...] Anno Domini 1748, Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, Sygn. Rep. 60 A. 103.
- Acta Wizyty Generalnej w trzech Dekanatach: Chodelskim, Urzędowskim y Kazimirskim [...] w Roku Pańskim 1781 poczętey, a w Roku 1782 dokończoney, Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, Sygn. Rep. 60 A. 105.

LITERATURA

- Archidiecezja lubelska, Piotr Bogusław Nowak, Agnieszka Bajda, Agnieszka Hanc, Lublin: Kuria Metropolitalna 2006.
- CHWAŁEK Jan: Budowa organów, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Ośrodek Dokumentacji Zabytków 1971.
- CHYBIŃSKI Adolf: Luźne notatki o organach, organmistrzach i organistach w dawnej Polsce, „Muzyka Kościelna” 1926, nr 3, s. 40.
- GOŁOS Jerzy, KOBUS Zenon, VOGEL Beniamin: Słownik terminologiczny zabytków. Instrumenty klawiszowe, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Ośrodek Dokumentacji Zabytków 1991.
- SZYMANOWICZ Maria: Organy w kościołach dekanatu kazimierskiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych). „Additamenta Musicologica Lublinensia” 4 (2008), s. 127-155.
- SZYMANOWICZ Maria: Organy w kościołach dekanatu łukowskiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych), w: Studia Organologica, t. 3, red. Maria Szymanowicz, Lublin: Polihymnia 2009, s. 133-153.
- SZYMANOWICZ Maria: Organy w kościołach dekanatu parczewskiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych), „Additamenta Musicologica Lublinensia” 5 (2009), s. 75-106.
- SZYMANOWICZ Maria: Organy w kościołach dekanatu soleckiego w XVIII wieku (na podstawie akt wizytacyjnych), w: Artificium ars scientia, Księga Jubileuszowa w 80. Rocznice urodzin Ks. Prof. Jana Chwałka, red. Maria Szymanowicz, Lublin: Polihymnia 2010, s. 333-345.
- SZYMANOWICZ Maria: Polska bibliografia organów, t. 1-2, Lublin: Polihymnia 2011.

ORGANY W KOŚCIOŁACH DEKANATU CHODELSKIEGO W XVIII WIEKU
(NA PODSTAWIE AKT WIZYTACYJNYCH)

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest piątym, i ostatnim, z cyklu tekstów o organach w XVIII wieku w archidiakonacie lubelskim, do którego należał też dekanat chodelski. Powstał w oparciu o 4 wizytacje biskupie z lat: 1721, 1739, 1748 i 1781.

Akta wizytacyjne stanowią cenne źródło do badań nad historią organów. Opierając się na nich, uzyskano informacje o 32 instrumentach istniejących na terenie dekanatu chodelskiego. Źródła podają 31 wersji nazw organów, pochodzących od dwóch podstawowych terminów – *organum* i *positivum*. Charakterystyczne było przy tym wykorzystanie nazw złożonych nawet z 6 elementów. Większość organów umieszczona była na chórze muzycznym, nad głównymi drzwiami kościoła. Nie posiadamy informacji o lokalizacji kilku małych, ruchomych pozytywów. Wszystkie instrumenty były niewielkie – od 4 do 10 głosów, większość z nich składała się z 7 głosów.

Informacje o organach w dekanacie chodelskim uzyskane z akt wizytacyjnych dają pewną wiedzę na temat instrumentów funkcjonujących w XVIII wieku w wiejskich kościołach parafialnych. Niniejszy artykuł jest przyczynkiem do monografii polskiego budownictwa organowego, do której opracowania nadal potrzeba żmudnych badań archiwalnych w poszczególnych regionach.

Słowa kluczowe: organy; dekanat chodelski; archidiakoniat lubelski.